

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM VE ÜNİVERSİTELERE BAKIŞ AÇISI

Doç. Dr. ÖZKAN İZGİ

Osmanlılar döneminden itibaren zaman zaman eğitim sistemimizin düzeltilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Hatta bu dönemde eğitimin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulabilmesi için eğitim kurumlarında millî eğitim politikasının hâkim kılınması istenmiş ve bu tarihlere kadar Osmanlı toplumunda görülen “halk, medreseliler ve mektepliler” zümrelerinin birleşmedikçe hakiki bir millet olmamızın mümkün olamayacağı cereyanı kuvvet kazanmağa başlamıştır.

18. yüzyılda, Batıyla olan temasların sonucu, III. Selim zamanında reform hareketleri başlamıştır. Reformlar ilk planda askerî alanda ele alınmış ve daha sonra tıp ve teknik alanlarda gerçekleştirilmeğe çalışılmıştır. Eğitim alanında III. Selim'den ziyade büyük ölçüde II. Mahmud döneminde ilk büyük eğitim reformları için adımlar atılmıştır. II. Mahmud, daha ziyade askerî ve sivil idarenin yeniden düzenlenmesinin zarureti karşısında ilk önce yüksek okul düzeyinde bu reformları yapmayı gerekli bulmuştur. Bu yüzden de 1834'te Mekteb-i Ulûm-i Harbiye adı altında bir askerî okul ve daha sonra da ticaret okulunu kurmuştur. Ayrıca III. Selim zamanında temeli atılan Deniz Harp Okulunu geliştirmiştir.

Tanzimat devrine girildiğinde, bu sefer, II. Mahmud'un öğretim sisteminde yapmak istediği reform hareketlerini yüksek okul düzeyinde başlatmış olmasının hatalı olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü, ilkokul düzeyinde öğrencilere verilen bilgilerin çok yetersiz olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Tanzimatla beraber bu sefer eğitimdeki reform hareketleri en önce ilkokul seviyesine indirilmiştir. İlkokullarda iyi bir eğitim gören ve bilhassa Türk dilinin esaslarını öğrenen çocukların üst dereceli okullara yollanmaları isteniyordu. Bu yüzden ilkokullarda okuma yazma, hesap ve İslâm dininin temelleri okutulacak ve bu dersler için yeni kitaplar yazılacaktı. Liselerde ise Arapça ve Farsça'nın yanında, Türkçe, din bilgisi, Osmanlı Tarihi, coğrafya, aritmetik ve geometri dersleri müfredat programına alınmıştı¹.

¹ Berthold Spuler, “Tanzimat ve Atatürk Devirlerinde Türk Öğretim Sistemleri ve Mukayeseleri”, *Atatürk Devirleri I. Milletlerarası Simpozyumu Bildirileri* (10-14 Aralık 1973, İstanbul), İstanbul, 1975, s. 432.

İlk ve orta öğretimde yapılan, yapılmaya çalışılan bu reformların da yerine oturmadığı, çok kısa bir zaman sonra ortaya çıkmıştır. Bunun yegâne sebebi de bu dersleri talebeye verecek olan hocaların yeterli olmamalarıydı. Bu sebepten dolayı bu sefer öğretmen yetiştiren bir okulun (Dar-ül-muallimîn) açılması işi gerçekleştirildi ki bu öğretmen okullarından 1908 yılına kadar 31 adet kurulmuştur. Öğretmen okullarının açılışından çok kısa bir süre sonra bir üniversitenin (Dar ül-fünûn) kurulması işi ele alındı. Kurulan bu üniversiteye ancak 1914 yılında kız öğrencilerin kabul edildiğini görmekteyiz.

III. Selim zamanından itibaren başlayan eğitim reformlarını yürütebilmek için bir kanuna, bu işle meşgul olan bir müesseseye sahip olunmasının zarureti çok kısa bir zaman sonra ortaya çıktı. Bundan dolayı da 1846 yılında Genel Eğitim Komisyonu kuruldu. Aynı zamanda en üst seviyede bu işleri koordine edecek Eğitim Bakanlığı 1857 yılında kurulmuştur. bu tarihten sonra pek çok okul çeşitli gayelerin gerçekleştirilmesi için açılmıştır.

Uzun yıllardan sonra büyük gelişme gösteren eğitim sistemine Mithat Paşa tarafından ortaya atılan ve desteklenen 2 Eylül 1869 tarihli kanun, bir devamlılık getirmiştir. Bu kanunda doğruya devletin gözetiminde kurulan okullarla, yine doğrudan bir dinî cemaatçe kurulup devlet tarafından dolaylı yönden gözetime tâbi tutulan okullar arasındaki farklılıklar belirtilmiştir². Bu kanunun, özellikle malî yönden dolayı bütün hükümleri gerçekleştirme safhasına konulamamıştır. Ama tepkileri ve etkileri uzun zaman geçerli kalmış ve Türk eğitim sistemine Atatürk'ün büyük inkılâplarına kadar yön vermiştir³.

Eğitim sisteminde yeni bir gelişmenin 1909 tarihinden itibaren Genç Türkler tarafından ortaya atıldığını ve uygulanmaya çalışıldığını görüyoruz. Genç Türkler dinî ve özel okul ayrımını kaldırmamışlar, fakat bilhassa Türkçeyi ve Türk kültürünü çok daha geniş bir alanda, Türk olmayan azınlıklarınki de dahil olmak üzere tüm okullarda yerleştirme yoluna gitmişlerdir. Fakat Osmanlı İmparatorluğunun karşı karşıya kaldığı Trablus, Balkan ve I. Dünya savaşları bu yapılması düşünülen yeniliklerin gerçekleştirilmesine engel olmuştur.

Atatürk'ün başlattığı ve yeni bir Türk devletinin kurulmasına yol açan Millî Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında Türk toplumunda bu eğitim

² Spuler, *aynı eser*, s., 433.

³ Spuler, *aynı eser*, s., 435.

reformları hareketleri durmamış ve Türk toplumunun daha ileri bir seviyeye gelebilmesi için eğitim bir rehber olarak alınmıştır. Atatürk'ün eğitime verdiği önemin pek çok sebepleri arasında ilk planda ekonomik ve kültürel yönden yeni Türk devletinin kurulmasını arzu etmesi yer almaktadır. Atatürk'ün eğitimdeki ilk amacı, ilkokuldan üniversiteye kadar her öğretim basamağında toplumumuza, millî gerçeklerimize ve ihtiyaçlarımıza uygun yön ve yolların bulunmasıdır. Bundan dolayıdır ki ilk önce kısa bir süre içinde cahilliği ortadan kaldırmak, bütün yurttaki okur-yazar oranını arttırmak için planların yapılmasını istemiştir. Eğitimde bu amaçlara ulaşılması için daima elle tutulabilir gerçekleri ortaya koymuştur⁴. Bunun için de eğitim ve öğretim birliğini sağlamaya, eğitimin bir plan dahilinde yapılmasına, eğitim programlarının ülke gerçeklerine göre hazırlanmasına, kültür merkezlerinin kurulmasına büyük gayret sarfetmiş olduğunu görmekteyiz.

Atatürk, eğitim ve sosyal politika arasında çok sıkı bağ olduğunu, eğitimin kültürümüz üzerinde önemli tesirleri olabileceğini, eğitimin yalnız kültürün yaygınlaşmasında değil, aynı zamanda kültürün yenileşmesinde de çok mühim bir vasıta olabileceğini görmüştür. Bu yüzdendir ki, daha Kurtuluş Savaşı yıllarında 16 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde bu düşüncelerini şöyle açıklamıştır: "Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarih-i tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatındayım. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsaf-ı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü deha-yı millîmizin inkişaf-ı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lâlettâyin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür (Haraset-i fikriye) zeminle mütenasıptir. O zemin, milletin seciyesidir.

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa mevcudiyeti ile, hakkı ile, birliği ile tearuz eden bilûmum yabancı anasırla mücadele lüzumunu ve efkâr-ı milliyeyi kemal-i istiğrak ile her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârane müdafaa zarureti telkin edilmelidir. Yeni neslin bütün kuva-yı ruhiyesine bu evsaf ve kabiliyetin zerki mühimdir. Daimî ve müthiş bir cidal şeklinde tebarüz eden hayat-ı akvamın felsefesi, müstakil ve

⁴ Rauf İnan, "Eğitim ve Öğretimde Kemalizm (Atatürkçülük, Atatürk Devrimleri I. Milletlerarası Simpozyumu Bildirileri (10-14 Aralık 1973, İstanbul), İstanbul, 1975, s., 449.

mesut kalmak isteyen her millet için bu evsaf-ı kemali şiddetle talep etmektedir.

İstikbal için hazırlanan evlâd-ı vatana, hiçbir müşkül karşısında serfuru etmiyerek kemal-i sabır ve metanetle çalışmalarını ve tahsildeki çocuklarımızın ebeveynine de yavrularının ikmal-i tahsil için her fedakârlığı ihtiyardan çekinmemelerini tavsiye ederim. Büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar sebatkâr oldukları tarihen müsbettir. Silâhiyle olduğu gibi dimağıyla de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin, birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine aslâ şüphem yoktur. Milletimizin saf seciyesi istidat ile mâlidir.”⁵ Atatürk bu açıklamalarıyla, yeni nesli şekillendirmek için rehber olarak kabul ettiği eğitimin aynı zamanda sosyal bir politikanın, eğitim politikasının şekillenmesinde de rolü olacağını düşünmüştür⁶. İşte bu yüzdendir ki 1 Mart 1922’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni açarken yaptığı konuşmada bunu vurgulamıştır: “Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif umurudur. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü haliyle, içtimâî, hayatî ihtiyacıyla, muhitin şeraitiyle ve asrın icabatıyla tamamen mütenasip ve mütevatif olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayalî ve muğlak mütalaalardan tamamen tecerrüt ederek hakikate nazar-ı nazifle bakmak ve el ile temas eylemek lâzımdır.” “Asırlardan beri milletimizi idare eden hükümetler tâmim-i maarif arzusunu izhar edegelmışlerdir. Ancak bu rızalarına vusul için şarkı ve garbı taklitten kurtulamadıklarından, netice milletin cehilden kurtulamamasına müncer olmuştur. Bu hazin hakikat karşısında, bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin esas çizgileri şöyle olmalıdır: Demiştik ki, bu memleketin sahib-i aslisi ve heyet-i içtimaiyemizin unsur-ı esasisi köylüdür. İşte, bu köylüdür ki, bugüne kadar nur-ı maariften mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvelâ mevcut cehli izale etmektir. Bu fikrimi bir kaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki, aletülâk umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihî ve ahlakî malûmat vermek ve dört işlemi öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir. Bir taraftan izale-i cehle uğraşırken bir taraftan da memleket evladını hayat-ı içtimaiye ve iktisadiyede fiilen müessir ve müsmir kılabilmek için elzem olan iptidai malûmatı amelî bir tarzda vermek

⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demaçleri, Cilt II, Ankara, 1959, s. 16.

⁶ Rıza Kardeş, “Atatürk’ün Millî Eğitim Politikası,” “Atatürk’ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı” Semineri, (14 Mart 1981 Ankara), Ayrı basım, s. 5.

usul-ü maarifimizin esasını teşkil etmelidir. Milletimizin inkişaf-ı dehası ve bu sayede lâıyk olduğu mertebe-i medeniyete ulaşması bittabi âli meslekler erbabını yetiştirmekle ve millî harsımızı yükseltmekle kabildir. Bu ilk ve son iki tahsil kademesi arasında, orta tahsilin de zorunluğu tabiidir. Orta tahsilin gayesi memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve san'at erbabını yetiştirmek ve tahsil-i âliye namzet hazırlamaktır. Orta tahsilde dahi terbiye ve talim usulünün amelî ve tatbikî olması esasına riayet şarttır. Kadınlarımızın da aynı derece-i tahsilden geçerek, yetişmelerine atf-ı ehemmiyet olunacaktır.”⁷ Atatürk aynı zamanda yukarıdaki sözleriyle takip etmek istediği eğitim politikasının ana hedeflerini de çizmiş oluyordu. Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren eğitimimizin gayesini şöyle özetleyebiliriz:

a) Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, lâik ve inkılâpçı vatandaşlar yetiştirmek,

b) İlk öğretimi genelleştirerek bütün vatandaşlara okuma-yazma öğretmek,

c) Türk milletini medeniyet safında en ileriye götürmek ve yeni nesilleri Türk olma gururuna erdirmek. Atatürk'ün bir taraftan cehaleti ortadan kaldırma, bir yandan kalkınma için gerekli insan unsurunu yetiştirme, bir yandan da millî kültürü yükseltme ana hedeflerine yönelen gerçekçi, akılcı, ilimci ve milliyetçi bir eğitim siteminden yana olduğunu görüyoruz.

Atatürk şimdiye kadar yapılan eğitimin bünyemize yabancı olduğunu vurgulamış ve millî dil, millî tarih, millî san'at, yani millî kültürün gelişmesine uygun düşmediğini söylemiştir. Bu sebeple de çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte değildir. Yine geleneksel eğitimin ve yöntemlerinin, yaratıcılığı engelleyici olması ve ezberciliğe dayanması, yapıcı ve yaratıcı yeni nesillerin yetişmesini sağlamaktan uzak kalmıştır. Şu halde eğitimin Türk milletine etkili olabilmesi için ne yapılmalıdır? İşte bu sorunun cevabını yine Atatürk'ün sözlerinden gayet açık bir şekilde öğrenebiliyoruz: “Bir milleti duçar olduğu herhangi bir felâketten kurtarmakta, bir milleti irşat etmekte, ricalinin haiz olduğu büyük ehemmiyet gayrikabili inkârdır. Hatta diyebiliriz ki, bugünü görmek; millet ricalinin iffet ve namusu, gayret-i millîye-i vatanperveranesi ve bilhassa menafi-i istihkar hisleri sayesinde müyesser olmuştur. Fakat bugün vasıl olduğumuz nokta, halâs-ı hakikî noktası değildir. Bu fikrimi

⁷ *Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri*, İstanbul, 1939, s. 7.

izah edeyim: Bir milletin maruz-u felâket olması demek, o milletin hasta, marîz olması demektir... Binaenaleyh halâs, heyet-i içtimaiyedeki marazı teşrih ve tedavi etmekle elde edilir. Marazın tedavisi ilmî ve fennî bir tarzda olursa şifabahş olur. Yoksa bilâkis maraz müzmin olur ve gayrikabil-i tedavi bir hale gelir. Bir heyet-i içtimaiyenin marazı ne olabilir? Milleti millet yapan, ilerletip yükselten kuvvetler vardır: Fikir kuvvetleri ve içtimâî kuvvetler...

Fikirler, mânasız, mantıksız safsatalarla mâli olursa, o fikirler marîzdir. Kezâlik hayat-ı içtimaiye akıl ve mantıktan âri, bifaide ve muzir birtakım akideler ve an'anelerle meşbû olursa meflûc olur.

Evvelâ fikir ve içtimaiyat kuvvetlerinin menbalarını tathirden başlamak lâzımdır. Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için, hamiyet, hüsnüniyet, fedakârlık elzem olan evsaftandır... Fakat bir heyet-i içtimaiyedeki marazı görmek, onu tedavi etmek, heyet-i içtimaiyeyi asrın icabatına göre terakki ettirebilmek için, bu evsaf kâfi gelmez; bu evsafın yanında ilim ve fen lâzımdır. İlim ve fen teşebbüsünün merkez-i faaliyeti ise mekteptir. Binaenaleyh mektep lâzımdır. Mektep namını hep beraber hürmetle, tâzimle zikrederim. Mektep genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi istiklâlî öğretir... İstiklâl tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir... Memleket ve milleti kurtarmağa çalışanların aynı zamanda mesleklerinde birer namuskâr mütehassıs ve birer âlim olmaları lâzımdır. Bunu temin eden mekteptir. Ancak bu tarzda her türlü teşebbüsün mantıkî neticelere ulaşması mümkün olur.

Hanımlar, Beyler; Memleketimizin en mâmur, en lâtif, en güzel yerlerini üç buçuk sene kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlûp eden zaferin sırrı nerededir, bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde ilim ve fen düsturlarını rehber ittihaz etmektedir. Milletimizi yetiştirmek için asıl olan mekteplerimizin, darülfünunlarımızın teessüsünde aynı mesleği takip edeceğiz. Evet, milletimizin siyasî, içtimâî hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedayiiyle inkişaf eder.

... Görülüyor ki, en mühim ve feyizli vazifelerimiz maarif işleridir. maarif işlerinde behemehal muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin halâs-ı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yekcan ve yekfikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir:

1. Hayat-ı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi.
2. İcabat-ı asriyeye tevafuk etmesidir.

Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çenber içine alıp cihan ile alâkasız yaşayamayız... Bilâkis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferd-i milletin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıtlı ve şart yoktur.

... Kat'iyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan, milletler zayıftır, marızdır. Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:

1. Milletine
2. Türkiye Devletine,
3. Türkiye Büyük Millet Meclisine,

Düşman olanlarla mücadele lüzumu! Efradı bu mücadele esbap ve vesaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakk-ı beka yoktur. Mücadele lâzımdır..."⁸.

Yukarıda gördüğümüz gibi, Atatürk eğitimin millileştirilmesinden yanadır; ancak bu millileşmenin çağdaş bir eğitimle el ele gidişini de öngörmektedir.

Atatürk, yeni eğitim sistemini ortaya koyarken ve eski sistemin birtakım aksaklıklarından söz ederken, bu işin kimin tarafından yapılabileceğini bir başka deyişle, eğitimin en iyi şekilde yapılabilmesi için mutlaka bir eğitim ordusuna ihtiyaç duyulduğunu ve bu ordunun da öğretmenler olduğunu görmüş ve kendilerine pek çok görevler ve mesuliyetler vermiştir. Atatürk 24 Mart 1923 tarihinde Kütahya'da öğretmenlerle yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "Muhterem muallime Hanımlar ve Muallim Beyler, biz iki ordudan birincisine, vatani çığnemeğe gelen düşman karşısında kan akıtan birinci orduya, bütün dünya bilir ve bütün dünya şahit oldu ki, pek mükemmelen malikiz. Vatanın dört sene evvel düştüğü büyük felâketten sonra yoktan var olan bu ordu vatani yok etmeğe gelen düşmanı vatanın harim-i ismetinde boğup mahvetti. Yalnız işimiz, yalnız bu orduya malikiyetle bitmiş, gayemiz yalnız bu ordunun zaferiyle hitama ermiş değildir. Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin payidar neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir. Bu ikinci

⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 43-45.

ordu olmadan birinci ordunun semeratı uful eder. Milletimizi hakiki saadet ve selâmete isal etmek istiyorsak ve milletimize emin ve müstefiz bir âti bahşeylemek istiyorsak, bizi ölümden kurtaran ve hayata götüren bugünkü şekl-i idaremizin ebediyetini istiyorsak, bir an evvel büyük, mükemmel, nurlu bir irfan ordusuna malik olmak zaruretinde bulunduğumuzu inkâr edemeyiz.

... Arkadaşlar, asker ordusuyla irfan ordusu arasındaki müşabehet ve mutabakatı arzetmiş olmak için şunu da ilâve edeyim: Kıymetli bir eserde ordunun ruhu, heyet-i zabitan ve kumanda heyetidir, deniliyor. Hakikaten böyledir. Bir ordunun kıymeti zabitan ve kumanda heyetinin kıymeti ile ölçülür. Siz muallime hanımlar ve muallim beyler, sizler de irfan ordusunun zabitan ve kumanda heyetisiniz. Sizin ordunuzun kıymeti de sizlerin kıymetinizle ölçülecektir. İstiklâl mücadelesinde, üç dört senedir, düşmanı topraklarımızda mahvetmek için, yaptığımız harpte ordunun ruhu olan zabitan ve kumanda heyet ve erkânı kıymetlerinin yüksekliğini nasıl ibraz ve ispat etmişse, bundan sonra yapacağımız nur ve inkılâp mücadelesinin, milletimize bir karanlık gibi çöken cehl-i umumiyi mağlup ve makhur etmek harbinde dahi irfan ordusunun ruhu olan siz muallime hanımlar ve muallim beylerin aynı kabiliyeti ihsas ve irae edeceğinize eminim..."⁹.

Atatürk, eğitim sistemimizin millîleşmesinden yana olmakla beraber 22 Eylül 1924 tarihinde Samsun İstiklâl Ticaret Mektebinde öğretmenlere yaptığı konuşmada "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir. Yalnız; ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen tatbik kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir. Çok mesut bir his ile anlıyorum ki, muhataplarım bu hakikatlara nüfuz etmişlerdir. Mes'udiyetim yükseliyor. Şununla ki, muhataplarım taht-ı talim ve terbiyelerinde bulunan yeni nesli de hakikatin nurlarıyla tulûuna müessir, âmir olacak surette yetiştireceklerini vaad etmişlerdir. Bu, cümlemiz için iftihara şayan bir noktadır..."¹⁰ demekle ilim ve teknik bakımdan diğer ülkelerin eğitim alanında tatbik ettikleri metot ve yollardan faydalanılmasını şart görmüştür.

⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 163.

¹⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, s. 194.

Atatürk döneminde, bilindiği gibi yurdumuza davet edilen yabancı eğitimcilerin fikir ve raporlarından da faydalanılmıştır. Bilhassa üniversite-lerimize verilecek yeni düzenlemelerde bu kişilerin rolleri çok büyük olmuştur. Eğitimde üniversitelerin rolünün de çok büyük olduğuna çeşitli konuşmalarıyla değinen Atatürk, üniversitelerimizin gelişmesinin, gerçek bir üniversite haline gelebilmesinin, milletimizin gelişmesinde, olgunlaşmasında ve medeniyet alanında ilerlemesinde kesin bir faktör olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayısıdır ki, bugün için yegâne bilim üreten müessese olan üniversitelerimizde bütün imkânlar seferber edilerek bilim adamı yetiştirilmesine hız verilmelidir. Bu mevzuda Atatürk 1 Mart 1923 tarihinde Meclisin dördüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle diyor: "... Memleketin darülfünün ve serbest meslekler hayatında takip edeceği yolu en asrî bir zihniyetle idrak eden iyi bir darülfünün heyetine ve bir hayli meslek ve fikir adamlarına malik olduğumuzu kemal-i şükran ile anabiliriz.

Darülfünün, istiklâl-i tabîisi dâhilinde serbest mesleklere verdiği istikameti gittikçe daha mükemmel bir hale isal edecek vesait-i mâneviyeye maliktir..."¹¹.

Atatürk yine üniversitelere verdiği önemi şu konuşmalarıyla ortaya koymaktadır: "Arkadaşlar, üniversite tesisine verdiğimiz ehemmiyeti beyan etmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi maarifte ve kurulan üniversitede de radikal tedbirlerle yürümek katî kararımızdır."¹²

"... İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir.

Bunun için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalâa ederek; garp bölgesi için, İstanbul üniversitesinde başlanmış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak lâzımdır. Ve Doğu bölgesi için, Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir..."¹³

¹¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, s. 297.

¹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, s. 374.

¹³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, s. 401.

Sonuç olarak diyebiliriz ki ekonomik yönden güçlü bir Türkiye hepimizin ortak dileğidir. Ancak bütün bu faaliyetlerin yanında sosyal ilimleri ve özellikle tarihimizi ve edebiyatımızı ihmal ettiğimizde, Atatürk'ün istediği çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmamız mümkün değildir. Her bakımdan kuvvetli bir Türkiye Cumhuriyeti olmamızı istiyorsak, Ulu Önder Atatürk'ün işaret ettiği gibi, önce millî birliğimizi kuvvetlendirmenin başlıca yolu olan eğitime ve kendi kültürümüze sıkı sıkıya bağlı olmağa önem vermeliyiz.

ATATÜRK'S VIEWS ON EDUCATION AND THE UNIVERSITIES

This article deals with the innovations introduced by Atatürk in the Turkish educational system. Selected passages from his speeches illustrate the importance he attached to national education and culture.